

## TÜRKİYE'DE TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN GELİŞİMİ VE BAŞARI KOŞULLARI

Dr. Şenol ERDOĞAN \*

### I- GRİŞ :

1990 Yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusumuzun % 41'ine teka-bül eden yaklaşık 24 milyon insanımız kırsal alanda yaşamaktadır. 1991 Yılında D.İ.E. tarafından yapılan genel tarım sayımının geçici sonuçlarına göre ülkemizde mevcut 4.041.818 tarım işletmesinin % 96, 37'sinde bitkisel üretim ve hayvancılığın birlikte yapıldığı, % 3.63'ünde ise sadece hayvancılığın yapıldığı tesbit edilmiştir.

Ülkemizde ki işletmelerin büyük bir çoğunluğunu işletme büyüklüğü açısından küçük aile işletmeleri teşkil etmesine rağmen, işlenen arazilerin önemli bir bölümü orta ve büyük işletmeler tarafından kullanılmaktadır. İşletmelerimizin % 82.3'ünü teşkil eden 100 dekardan küçük işletmeler toplam alanın % 41.3'ünü işlerken, % 17.7'yi teşkil eden 100 dekardan büyük araziye sahip işletmeler ise toplam alanın % 58.7'sini işlemektedirler. 100 dekardan küçük araziye sahip işletmelerin ortalama büyüklüğü 31 dekar iken, 100 dekardan büyük işletmelerin ortalama büyüklüğü ise 207 dekardır.

Buna göre; Ülkemizde küçük işletmeler sayıca hakim durumda olmalarına rağmen işlenen arazinin çoğunluğunu orta ve büyük işletmelerin işlediği bir tarımsal yapının mevcut olduğu gözlenmektedir. Bu tarımsal yapı sebebiyle çoğu işletmelerde girdi kullanımını ve tarımsal teknoloji seviyesi yetersiz, faktör verimliliği düşük kalmaktadır. Bu sebeple de çiftçilerin büyük bir bölümü yeterli seviyede gelire sahip olamamaktadır.

---

(\*) T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Küçük işletmeler tarında verimliliği arttırma ve ürettiği ürünleri değerlendirmede sermaye imkanlarından yoksun olduğu gibi ürünlerin satışında da pazara etkili olamamaktadır. Bu durum, işletmelerin pazar etkinliğini engellediği gibi pazarlama maliyetlerinin artmasına sebep olmaktadır. Küçük işletmelerin elde ettiği ürünlerin pazar fiatı, mahallü tüccarlar tarafından mevsimlere, arz ve talep durumuna göre belirlenmektedir.

Bu duruma rağmen küçük işletmelerin kooperatifler bünyesinde bütünleşmeleri halinde, yukarıda belirtilen dezavantajları ortadan kalkarak iç ve dış piyasalarda rekabet gücüne sahip ekonomik ölçekli işletmeler haline gelebilmeleri mümkün olmaktadır.

Kooperatifçilik özellikle kırsal alanda dağınık, düzensiz imkanları birleştiren, geliştiren ve güçlendiren, millî nitelikler kazandıran mükemmel bir dayanışma aracıdır.

Küçük işletmelerin tarımsal girdi ve kredi ihtiyaçlarının zamanında ve en uygun şartlarla temin edilmesi, ürettikleri ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyatla satışının sağlanması ve dolayısıyla bu işletmelerin ülkemiz ekonomisinde önemli birer varlık haline gelebilmesi için tarımsal amaçlı kooperatiflerin etkili bir biçimde geliştirilmesi gerekmektedir.

Kişilerin kendi hür iradeleri, müşterek imkan ve kaynakları ile, ortak faydalar sağlamak amacıyla emek ve sermaye birliği yaptığı bir ortaklık şekli olan kooperatifler, özellikle tarım kesiminde önemli bir teşkilatlanma şekli olarak kabul edilmektedir.

Nitekim, Kooperatifçiliğimizin geliştirilmesi yıllık ve 5 yıllık kalkınma planlarımızda ilke olarak benimsendiği gibi 1961 Anayasasında ve Mevcut Anayasamızın 171. Maddesinde de kooperatifçiliğimizin geliştirilmesi hususu yer almış bulunmaktadır.

Ayrıca, Hükümet Programında da özet olarak; Kooperatifçiliğin teşvik edileceği, kooperatiflerin yeniden düzenlenmesi ve kurumsallaşmasının gerçekleştirileceği hükümleri yanında "Tarım Üreticilerinin kurduğu Kooperatifler ve Üst Birlikleri ile Bunların Sahip Olduğu Tesis ve İşletmelerin Gerçek Sahibi olan Üreticiler Tarafından İşletmelerinin Sağlanacağı" Hükümü yer almaktadır.

Serbest piyasa ekonomisi kurum ve kurallarının hakim olduğu ülkelerde, kalkınmanın gerçekleştirilmesinde, temel ekonomi politikalarının uygulanmasında değişik organizasyonlar faaliyet göstermektedirler. Bu organizasyonlar içinde, devlet sektörü ile özel teşebbüslerin yanında, fertlerin güçlerinin sınırlı olmasından dolayı ortak menfaatlerin korunması ve ekonomik problemlerin çözümlenmesi için kendi hür iradeleri ile kurdukları kooperatiflerin önemli yeri olmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkeler, daha 19. yüzyılın ortalarında kooperatifçiliği ülkelerinin kalkındırılması için bir araç olarak görmüşler ve kooperatifçiliğin gelişip yaygınlaştırılması için her türlü çabayı sarf etmişlerdir.

Bilindiği üzere Türkiye Ekonomisi serbest piyasa ekonomisi esaslarına göre yönetilmektedir. Ülkemiz Ekonomisinde kooperatifleri piyasa sistemini işler haline getirmek üzere bir araç olarak kullanmak özellikle günümüzün ihtiyaçlarına tamamen uygun düşmekte ve uygulanan ekonomik politikaya yardımcı olmaktadır. Bu itibarla, kalkınma hareketimiz içinde kooperatif işletmelerinden önemli katkılar beklenmektedir.

## II- TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN GELİŞİMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU :

### 1- TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ İLE İLGİLİ ÖNCEKİ UYGULAMALAR

Ülkemizde tarımsal amaçlı kooperatifçiliğin ilk defa 1863 yılında Memleket Sandıklarının kurulması ile başladığı, daha sonra kendi kanunlarına göre Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinin kurulduğu, 1950 yılından sonrada Ticaret Kanununun hükümlerine göre Pancar İstihsal, Çay İstihsal ve Toprak-Su Kooperatiflerinin kurulduğu görülmektedir. Ancak buraya kadar konu edilen kooperatifler Devletin müdahalesi ve kontrolü ile geliştirilen bir hareket olarak görülmektedir.

Esas arzu edilen tabandan gelen hareketle başlayan kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak kendi kendine yardım ve idare esasına göre çalışan gönüllü kooperatifçiliklerdir. Bu gelişme ilk defa 1964 yılında çok amaçlı Köy Kalkınma Kooperatiflerinin kurulmasıyla başlamıştır. O sıralarda neden çok amaçlı kooperatiflerin kurulması yoluna gidilmiş; bu hususu yeri gelmişken izah etmek faydalı olacaktır.

Ülkemiz tarımında polikültür karakter hakimdir. Çiftçimiz geçimini tek bir bitki veya yalnızca hayvancılıktan sağlamak yerine çok yönlü faaliyette bulunarak temin etmektedir. Bu sebeple çiftçimizin ürettiği değişik ürünlerin girdi ihtiyaçlarının sağlanması için üretilen ürünlerin değerlendirilip, pazarlanmasının kooperatifler kanalıyla yapılması oldukça önem kazanmaktadır. Her konuda ayrı ayrı kooperatif kurularak bunların yönetim kurulu ve denetçilerinin teşekkül ettirilmesi kırsal alanda zaten kıt olan kaynakların parçalanmasına sebep olacaktır. Tarımımızın bu çok yönlü yapısı sebebiyle tek bir konuda faaliyet gösteren ayrı ayrı kooperatiflerin kurulması yerine tek tip çok amaçlı kooperatiflerin kurulup geliştirilmesi yerinde olacaktır.

Bu itibarla köy kalkınma, şimdiki adıyla Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin kurulup geliştirilmesi ile kırsal alandaki kaynakların harekete geçirilmesi yanında Tarımsal sanayiye dönük tesisler kurmak suretiyle hem çiftçinin ürünlerinin değerlendirilmesi ve hem de işgücü imkanları yaratılarak köylünün yerinde kalkandırılması temin edilip köyden şehre göçün önlenmesi hedef alınmıştır.

Bu sebeple kırsal alanın kooperatifler yoluyla Sosyal ve Ekonomik yönden kalkandırılması bakımından, 1965 yılında Köyleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde; İşçileri, Maliye, Ticaret, Tarım, Çalışma Bakanlıkları ve D.P.T. Müsteşarlığı temsilcilerinin iştirakiyle "Dış Ülkelere işçi göndermede kooperatif kuran köylülere öncelik tanıma" projesi uygulamaya konmuştur.

Bu projede amaç; Köy Kalkınma Kooperatifi ortaklarının öncelikle yurt dışına gönderilerek yüklendikleri 8.000,-TL. olarak taahhüdünü kooperatiflerine ödemesi ve bu suretle kooperatiflerin uyguladığı projelere kaynak sağlamak suretiyle yurt dışındaki tasarrufların köy kalkınmasına yönelik hizmetlerde kullanılmasıdır. 1965-1974 Yılları arasında 1.204 kooperatif projesine 42.227 kişilik işçi kontenjanı tahsisi yapılarak 23.191 kooperatif ortağı yurt dışına gönderilmiştir. Bu uygulama ile 318.540.000.-TL. sermaye

Kanun değişikliği ile kooperatif ve birliklerin piyasa şartları içerisinde daha güçlü bir yapıya kavuşarak iç ve dış piyasalarda rekabet gücüne erişebilmeleri hedef alınmıştır.

Kooperatif ve Birliklerin ekonomik yönden güçlü bir yapıya kavuşabilmesi için evvelce 100.-TL. olan bir ortaklık payının değeri 10.000,- liraya çıkarılmış, kooperatife girecek ortakların en fazla 1.000 pay alarak evvelce 500.000,-TL. iken 10 milyona kadar sermaye yüklenebilmeleri imkanı getirilmiştir. Üst kuruluşlara girişte ise sermaye tavanı serbest bırakılmıştır. Ayrıca, sermayeyi teşvik için ortakların sermaye paylarına Devlet tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek şartıyla, faiz verilebileceği ve ortak dışı işlemlerden elde edilen kârın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılabilceği hükmü getirilmiştir.

Bünyesinde değişik konularda faaliyet gösteren kooperatifleri toplayan birliklerin etkili bir hizmet götüremediği görülerek; 3476 Sayılı Kanunda aynı çalışma konularına sahip kooperatifler arasında ügüli Bakanlığın belirlediği bölgelerde birden fazla kooperatif birliği kurulamayacağı hükmüne yer verilmiştir. Keza aynı konuda faaliyet gösteren birliklerinde birden fazla Merkez Birliği kuramayacağı hükme bağlanmıştır.

Kanun değişikliği ile Devlet denetiminin etkinliği artırılmış ve kooperatiflerin kendi aralarında oto denetim yapabilmeleri imkanı getirilmiştir. Nitekim, 3476 Sayılı Kanun ile ilgili Bakanlığın denetim yetkisi artırıldığı gibi kooperatif Merkez Birliklerinin, bunların kurulmadığı hallerde birliklerin kendisine bağlı birimleri denetleyeceği ve Merkez Birliklerinin kooperatiflerin eğitim ihtiyacını karşılayacağı hükmü getirilmiştir. Ayrıca Kooperatiflere kredi veren kamu kuruluşları, belediyeler ve ilgili Bakanlıkların teknik özellikler ve kalite açısından denetim yapmak yetkisi getirilmiştir. Yeni Kanun ile siyasi faaliyet yasağının kapsamı genişletilmiş ve ayrıca Genel güvenlik Asayiş ve Kamu düzenini bozmaya yönelik faaliyetlerde yasak kapsamına alınmıştır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan değişiklikle Kooperatif ortaklarını hak ve menfaatlerinin kötü niyetli yöneticilere karşı korunması sağlanmıştır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler yönünden yeni kanun ile getirilen en önemli yenilik; bunların yatırım faaliyetlerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca düzenlenen Yönetmelik esasları dahilinde bütçeden ayrılacak ödenekler yoluyla düşük faizli kredilerle desteklenebileceğidir.

Özet olarak; 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu değişikliği, ülkemizdeki kooperatif enflasyonunun ortadan kaldırarak bu kanuna göre kurulan kooperatif ve üst kuruluşlarının ekonomik yönden güçlü ve sıhhatli bir yapıya kavuşmasını hedef almıştır.

Kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra yukarıda belirtilen hedefe ulaşabilmek yönünden Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca aşağıda belirtilen düzenlemeler yapılmıştır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre, kırsal alanlarda tarımsal amaçlı, Bakanlığın görev kapsamı içerisinde 9 çeşit kooperatif kurulmuş bulunmaktadır. Bu durum dağınlıklığa sebep olmak suretiyle kooperatif enflasyonunu yarattığı görülmüş ve

dolayısıyla benzer konuda faaliyet gösteren kooperatiflerin birleşmesi hedef alınarak 9 çeşit kooperatifin anasözleşmeleri yeniden gözden geçirilmiş ve evvelce yürürlükte bulunan anasözleşmelerden bazıları birleştirilerek Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin kuruluşları 4 Örnek Anasözleşmede toplanmıştır. Bunlar; Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri, Sulama, Pancar Ekicileri Kooperatifleridir.

Diğer taraftan, kanun değişikliğinde aynı çalışma konularına sahip kooperatifler arasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının belirlediği bölgelerde birden fazla kooperatif birliği kurulamayacağı sözkonusu olduğundan Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Elsanatları, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri adı altında 7 muhtelif konuda faaliyet gösterecek örnek birlik anasözleşmeleri geliştirilmiştir.

Bu birliklerin kuruluş merkezi ve faaliyet alanı içerisine giren Bölge İl'leri tesbit edilerek kuruluşlarında takip edilecek usul ve esaslar İl Müdürlüklerimize bildirilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeler ile ekonomik yönden güçsüz ortaklarına faydalı olmayan kooperatifler dağılacak, bazı kooperatiflerde birbirleriyle birleşmek suretiyle daha güçlü yapıya kavuşacaklardır. Diğer taraftan, kooperatif birliklerinin kuruluşu gönüllü ve ihtiyaçtan doğacak, dolayısıyla ortaklarına hizmet götürmekten başka bir maksatları olmayacaktır. Ayrıca Kooperatif Birliklerinin konu bazında kurulması ekonomik yönden güçlü bir yapıya kavuşmalarını ve dolayısıyla yurtiçi ve dışı pazarlarda rekabet gücüne sahip olmalarını temin edecektir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununu değiştiren 3476 Sayılı Kanun, mevcut kooperatiflerin iki yıl içerisinde bu kanun hükümlerine intibak etme mecburiyetini getirmiştir. Bu durumda, 25.10.1990 Tarihine kadar intibakını yaptırmayan kooperatiflerin dağılacığını hükme bağlamıştır.

#### 25.10.1990 Tarihinden Evvelki Kooperatif ve Birlik Sayıları

KOOP. TÜRÜ	ADET	BİRLİK SAYISI	MERKEZ BİRLİĞİ ADEDİ
1- Köy Kalkınma Koop.	5.272	63	1(*)
2- Orman Köy Kalk.	2.021	5	-
3- Hayvan Ürt.Ted.Paz.K.	173	-	-
4- Elektrik Üretim Koop.	3	-	-
5- Çay Ekiciler İst. ve Satış Koop.	104	5	-
6- Toprak-Su Koop.	1.476	4	-
7 - Su Ürünleri Değ.Koop.	421	8	-
8- Pancar Ekicileri Koop.	23	1	-
<b>TOPLAM :</b>	<b>9.496</b>	<b>86</b>	<b>1</b>

(x) Köy Kalkınma Koop. Birlikleri Merkez Birliği tasfiye halindedir.

(xx) 1978 Yılında Anayasa Mahkemesince kanunu iptal edilen Toprak ve Tarım Reformu kooperatifleri tabloya dahil edilmemiştir.

## 1993 Şubat Ayı İtibariyle Kooperatif ve Ortak Sayıları

KOOP. TÜRÜ	ADET	ORTAK SAYISI
1- Tarımsal Kalkınma Koop.	3.719	538.557
2- Sulama Kalkınma Koop.	1.356	143.936
3- Su Ürünleri Kalkınma Koop.	262	15.034
4- Pancar Ekicileri Kalkınma Koop.	30	1.405.148
<b>T O P L A M</b> :	<b>5.367</b>	<b>2.102.675</b>

## 1993 Şubat Ayı itibariyle Kooperatif Birlikleri ve Ortak Sayıları

BİRLİĞİN TÜRÜ	SAYISI	ORTAK SAYISI	MRK. BİRLİĞİ SAYISI
1- Tarım Kooperatifleri Bir.(x)	24	926	-
2- Ormancılık Kooperatifleri Bir.	7	335	-
3 - Elsanatları Kooperatifleri Bir.	-	-	-
4- Hayvancılık Kooperatifleri Bir.	1	13	-
5 - Sulama Kooperatifleri Bir.	2	78	-
6 - Su Ürünleri Kooperatifleri Bir.	5	58	-
7- Pancar Ekicileri Kooperatifleri Bir.	1	28	-
<b>T O P L A M</b> :	<b>40</b>	<b>1.438</b>	<b>-</b>

(x) Faal durumda olan (15) adet Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği sayıya dahil edilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere Bakanlığımıza yapılan yeni düzenlemeler ile kanun değişikliğinin intibak hükmü sonucu 25.10.1990 tarihinden evvelki ve bugünkü kooperatif Birlik sayıları aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Bu durumda 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun getirdiği intibak mecburiyeti ve sözkonusu kanun değişikliğinden sonra Bakanlığımızca yapılan yeni düzenlemeler kooperatif enflasyonunu önleme yönünden etkili olmuş, nitekim, 25.10.1990 tarihinden önce 9496 kooperatif, 86 Birlik mevcut iken, 1993 Şubat ayı itibariyle 5367 kooperatif, 40 Birlik mevcut bulunmaktadır.

## 2.2.- Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Desteklenmesi ve Bu Konuda Getirilen Yenilikler :

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler yalnızca kendi özkaynakları ile ortakların yararına olan yatırımları gerçekleştirmekte zorluk çekmektedir. Bu kooperatiflerin tarımsal üretimi artırıcı, değerlendirici ve pazar-

lanmasıyla ilgili projeli yatırımları Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Fon kanalıyla "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği" dahilinde desteklenmektedir.

Desteklenen kooperatif yatırımlarından T.C. Ziraat Bankasının Hayvancılık kredilerine uyguladığı faizin yarısı oranında (1992 Yılı için % 17'dir). Faiz alınmaktadır. Vade ise işletme kredilerinde bir yılı ödemesiz olmak üzere 3 yıl, Sabit Yatırım Kredilerinde 2 yılı ödemesiz olmak üzere 12 yıldır. Halen Genel Müdürlükçe geliştirilen 26 tip proje uygulamada olup, etüdü yapılarak proje konusu alan ve desteklenmek üzere programlara giren kooperatiflere Teknik Yardım olarak verilmektedir. Kooperatifler tarafından uygulamaya konan projeler evvelce bir veya birkaç köye hitap eden ufak çaplı projeler iken son yıllarda birden fazla köyün üretimini değerlendirip pazarlamayı hedef alan ve dolayısıyla geniş bir bölgeyi kapsayan büyük ölçekli proje uygulamalarına yönelme olmuştur. Ayrıca ortak-kooperatif ilişkilerini sağlamayan projeler DPT'nin de tasvibi alınmak suretiyle uygulamadan kaldırılmıştır.

Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünce desteklenen kooperatif yatırımlarından 430'u işletmeye açılarak, faaliyet gösterdikleri köy ve çevre köyler itibariyle tarımsal üretimin değerlendirilip pazarlanması yönünden Milli Ekonomiye katkıları büyük olmaktadır. İşletmeye açılan kooperatif tesislerinden çoğunluğu Tarım Sektöründe; soğuk hava depoları, Meyve-Sebze tasnif ambalajlama tesisleri, su ürünleri üretim ve değerlendirme tesisleri, mahsul muhafaza tesisleri, Gıda Sektöründe; Süt toplama ve değerlendirme tesisleri, zeytinyağı ve zeytin salamura tesisleri, un ve bulgur fabrikaları, Meyve-Sebze değerlendirme tesisleri, Dokuma-Giyim Sektöründe; Halı üretim ve pazarlama tesisleri, Orman ürünleri sektöründe; ise orman ürünleri değerlendirme ve pazarlama tesisleridir.

1967 yılından bugüne kadar kooperatiflerin projeli yatırımları için 663.677.000.-TL. Hibe, 62.649.953.000.-TL. kredi olmak üzere toplam 63.313.630.000.-TL. Devlet Yardımı kullanılmıştır.

Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği'nin ilk uygulamalarında; özellikle hayvancılık projelerinde ortak-kooperatif üşkinin mevcudiyeti dikkate alınmadan tip projeler geliştirilerek desteklenmek üzere kooperatiflere verilmiştir (Misal olarak 50 başlık Süt İnekçiliği, 60 Başlık Besicilik, 1500'lük Tavukçuluk, 4 Dekar Sera vs). Kooperatif mülkiyetinde uygulanan bu projelerde ortak-kooperatif ilişkisi olmadığı ve dolayısıyla kooperatifçilik ilkelerinden en önemlisi olan risturn ilkesi çalışmadığından başarı sağlanamamış ve işletmeye geçenlerde uzun ömürlü olamamıştır.

Bu durum gözönünde bulundurularak Türk toplumunun yapısına uygun kooperatifçilik modelinin geliştirilmesi yoluna gidilmiş, bu maksatla üretim ünitelerinin kooperatifin kefaleti altında ortakların mülkiyetinde uygulamak suretiyle kredilendirilmesine karar verilmiş ve "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği"nde bu doğrultuda değişiklikler yapılmış, yapılan bu değişiklikler

de 30 Nisan 1990 Gün ve 20504 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konmuştur.

Ortakların mülkiyetinde uygulanan projelerde kooperatifin fonksiyonu; ortakların ihtiyacı olan üretim girdilerini ucuz ve kaliteli olarak temin etmek ortakların elde ettiği üretimi ise en uygun fiyatla pazarlamak ve ortağının kooperatife teslim ettiği mal bedelini anında vermektir. Diğer taraftan, sene sonunda kooperatifin elde etmiş olduğu müsbet fiyat farkı (kâr) ortakların kooperatifle yapmış olduğu alış-veriş oranında dağıtılacağı için kooperatifçilik ilkelerinden en önemli olan risturn ilkesi işlemiş olacaktır.

Bu projelerde; ortak kendisinin olacak süt ve besi sığına, arısına, serasına elinden geldiği kadar iyi ve rasyonel biçimde bakacak, hert ürlü üretim girdisiin ucuz ve kaliteli olarak zamanında kooperatifinden temin edecek, üretimini ise kooperatifine verecek, kooperatif ise ortaklardan toplanan üretimi muhafaza edecek, değerlendirecek ve zamanı gelince değer fiyatına pazarlayacaktır.

Kooperatiflerin desteklenmesi ile ilgili Tarımsal Devlet Yardımı Yönetmeliği'nin yukarıda belirtilen şekilde değiştirilmesinden sonra Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünce Ortakların Mülkiyetinde uygulanmak üzere (100 ailex2 Baş) Süt Sığırcılığı Projesi, (50 ailex500 m<sup>2</sup>) Seracılık Projesi, (1000 Başlık, 50 ailex10 Baş/Ailex2 Devre) Besi Sığırcılığı Projesi, (50 ailex20 Kovan) Arıcılık Projesi, geliştirilerek Bakanlık İl Müdürlüklerimizce yapılan sosyo-ekonomik etüdlerin değerlendirilmesi sonucu durumu uygun görülen kooperatiflere proje konusu olarak verilmiştir. Söz konusu projeler gerek kooperatifçilik, gerekse hayvancılığımız ve seracılık yönünden oldukça faydalı görülerek kooperatiflerimiz yönünden hergün artan nisbette talep uyandırmıştır.

1990-1992 Yıllarında Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğüne verilen cüz'i ödenek imkanları ile Süt İnekçiliğinde 6, Seracılıkta 5 kooperatif yatırım programına alınarak desteklenmiş ve bu suretle kısa sürede kooperatiflerin kefaleti ile ortakların mülkiyetinde 600 ahır gerçekleştirilerek 1200 kültür ırkı inek, 250 adet Sera gerçekleştirilerek 125.000 m<sup>2</sup> cam sera ülkemize kazandırılmıştır.

Bu şekilde işletmeye geçen 11 kooperatif kendi yörelerinde örnek çalışma vermektedir.

Ancak Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nün 1993 yılı ödenek imkanları Ortak Mülkiyetinde hayvancılık ve sera projesi uygulamak isteyen kooperatiflerin taleplerini karşılamaktan oldukça uzaktır.

### **III- TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN BAŞARI KOŞULLARI**

Avrupa Topluluğuna giriş hazırlığı içerisinde bulunduğumuz bugünlerde Tarımsal üretimimizin kooperatifler kanalıyla değerlendirilip, yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda sürüm ve satışının sağlanması oldukça önem kazanmaktadır. Ancak bunun başarıyla yapı-



labilmesi için kooperatiflerimizin Avrupa Topluluğu bünyesindeki kooperatifçilik yapısına uyumu gerekmektedir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde kooperatifler politikadan ve devletin normal denetimi dışında her nevi müdahaleden uzak, ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarının gelişmesini sağlayan bağımsız kuruluşlar şeklinde teşkilatlanmıştır. Avrupa Topluluğu ülkeleri, kooperatiflerin pazarlardaki payını artırabilmeleri için büyük ölçekli kuruluşlar teşkil etmeleri hususunda kooperatiflere yardım ve destek sağlamışlardır. Bunun sonucu olarak birçok topluluk ülkelerinde kooperatifler bir yandan sayısal yönden azalarak güçlü üst birlikler kurmaya yönelmişler, öte yandan optimal kapasitede değerlendirme tesisleri kurarak kaynaklarını en ekonomik biçimde kullanmaya çalışmışlardır. Kooperatifler arası bütünleşme ve işbirliğine büyük önem vermişlerdir. Milletlerarası ilişkileri gerçekleştirmek için Topluluk bünyesinde Avrupa Tüketici kooperatifleri Birliği (EUROCOOP) ve Avrupa Tarımsal Kooperatifler Birliğini (COGECA) kurmuşlardır.

Ülkemizin Avrupa Ekonomik Topluluğunun Kooperatif yapısına ve bu konudaki politikasına uymasında zorluk çekeceği söylenemez. Çünkü ülkemizde kooperatifçiliğin önemi yeterince anlaşılmış, bunun teşvik ve desteklenmesi Anayasamız, ilgili Kanunlarımız ve Hükümet Programında yer almıştır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin başarı koşulları ülkemiz kooperatifçilik sorunlarının çözümünden ayrı düşünülemez. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin daha etkili hizmet verebilmesi için yatay ve dikey teşkilatlanmalarını tamamlamaları ve kooperatifçilik ilkelerine uygun faaliyet göstermeleri, devlet ve kooperatif üst kuruluşları tarafından etkili bir denetim mekanizmasının kurulması, iç ve dış finansman imkânlarının geliştirilmesi, kooperatif yönetimi ve işletmeciliği konusunda eğitilmiş personel açığının kapatılması gerekmektedir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu değişikliği ve bunun sonucunda Bakanlığımızca yapılan düzenlemeler kırsal alanda kurulan Tarımsal Amaçlı Kooperatif ve bunların üst kuruluşlarının sıhhatli bir şekilde gelişmelerini temin edecektir.

Ancak, konuya genel olarak baktığımızda; Avrupa Topluluğu bünyesindeki kooperatifçiliğe uyum sağlanarak tarımsal amaçlı kooperatiflerden beklenen faydanın temini için bazı yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Bugün ülkemizde Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin kuruluş ve gelişmeleri 4 değişik kanun ile düzenlenmektedir.

Değişik kooperatif kanunları, kooperatifçilik politikası açısından farklı kooperatif tiplerini öngördüğünden bu durum karışıklığa ve kaynak israfına sebep olmaktadır. Bu itibarla ülkemizdeki bütün tarımsal kooperatifleri kapsayacak tek bir Kanun çıkarılması ve Kooperatiflerin teşkilatlandırılması tek bir kamu kuruluşu bünyesinde toplanmalıdır.

Ülkemizde tarımsal kooperatiflerimizin önemli bir kısmında kendi kendine yönetim ilkesinin uygulanmaması Avrupa Topluluğuna uyum yönünden önemli bir problem oluşturmaktadır. Çünkü Avrupa Topluluğu ülkelerinde tarımsal kooperatiflerde kendi kendine yönetim ilkesi esastır. Bunun için yasal düzenlemeler yapılarak kooperatiflerimizde kendi kendine yönetim ilkesinin uygulanması sağlanmalıdır.

